

เครื่องแต่งกายทหารไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ – รัชกาลที่ ๗ กับความมั่นคงของชาติ

Thai Military uniform during the reign of King RAMA the 5th – King RAMA the 7th and the Stability of Nation

บทความวิชาการ

นางสาวกฤติยา ตันติกุล
กองประวัติศาสตร์และโบราณคดีทางทหาร
สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ
E-mail : Kritiya.tan@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบเครื่องแต่งกายของทหารไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ โดยรูปแบบเครื่องแต่งกายมีความเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งสืบทอดรูปแบบมาตั้งแต่สมัยอยุธยาเครื่องแต่งกายในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีลักษณะคล้ายกับทหารยุโรป เนื่องจากในสมัยนั้นสยามตระหนักถึงการแผ่ขยายอำนาจของจักรวรรดิตะวันตก จึงทำให้ประเทศไทยต้องปรับปรุงตัวให้เข้ากับสถานการณ์ โดยเฉพาะเครื่องแต่งกายของทหารไทยนั้นบ่งชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคม และวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากยุโรปได้อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้บทความชิ้นนี้ได้เน้นให้เห็นถึงนัยสำคัญทางการเมืองที่ส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกายทหารและรูปแบบของเครื่องแต่งกายในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗

คำสำคัญ : เครื่องแต่งกายของทหารไทย, จักรวรรดิตะวันตก, การปรับปรุง

ABSTRACT

The objective of this article was to study the pattern of Thai Military Uniform in the reign of King RAMA the 5th. Due to the pattern of Thai Military uniform has changed from the period of Early Ratanakosin Era which was inherited from Ayudhayaperiod. The character of Thai Military uniform in the reign of King RAMA the 5th was close to European military uniform. During King RAMA the 5th, the Kingdom of Siam realized of Western's power and strength spread. There fore, Kingdom of Siam had to adjust its country governance to suit with the environment situation. Especially, military uniform as one of Thai custom had to be improved since it was the crucial indicator of Thai social and cultural condition

which was influenced from Western Europe concretely. The study was emphasized on the political significance which affected the military uniform and the various classification of Thai Military uniform in the reign of King RAMA the 5th, 6th and 7th.

Keywords : Thai Military Uniform, Western's Power, improvement

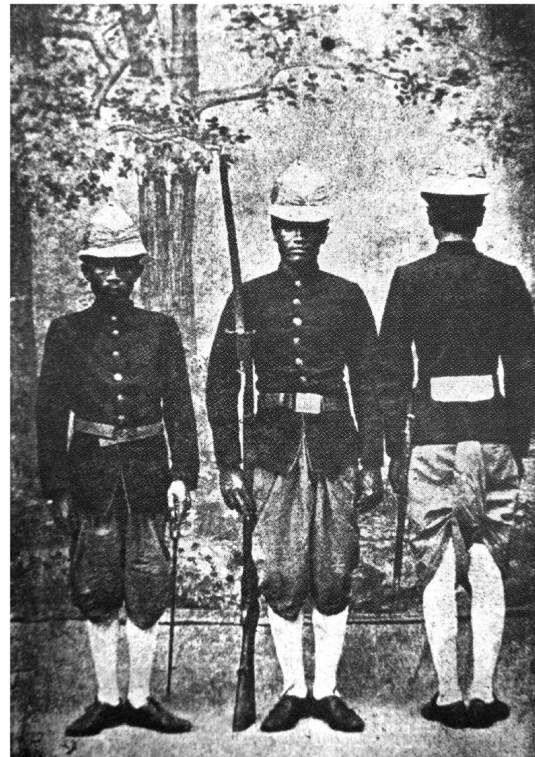
บทนำ

ในฐานะที่เครื่องแต่งกายเป็นปัจจัยพื้นฐานของวิถีชีวิตมนุษย์ แต่ละสังคมหรือวัฒนธรรมล้วนแต่งกายแตกต่างกันออกไป นั่นเป็นเพราะว่าสภาพภูมิอากาศ สภาพสังคม และวัฒนธรรมของคนในแต่ละพื้นที่แตกต่างกัน พวกที่อยู่ในเขตภูมิอากาศหนาวจำเป็นจะต้องแต่งกายมิดชิดเพื่อให้เกิดความอบอุ่น ส่วนพวกที่อยู่ในเขตภูมิอากาศร้อนก็จะแต่งกายน้อยชิ้น ผ่าโปร่งบาง เพื่อให้ระบายอากาศได้ดี

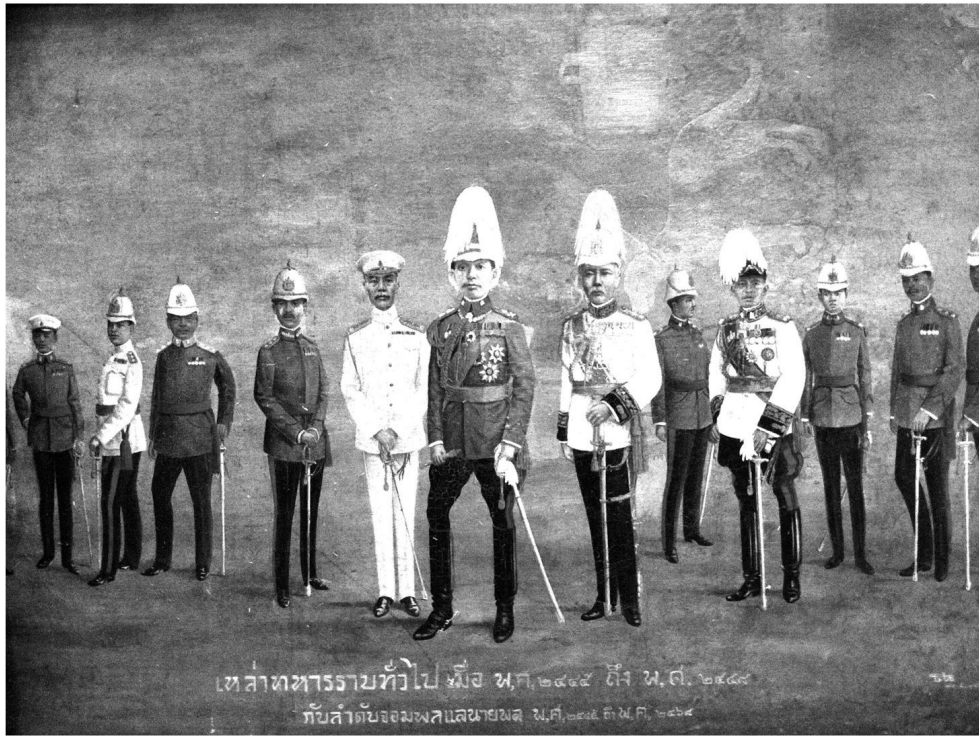
นอกจากเหตุผลทางด้านภูมิอากาศและวัฒนธรรมแล้ว การที่สังคมหนึ่งจะเปลี่ยนแปลงการแต่งกายอาจเกิดจากสาเหตุอื่น ๆ ได้อีก เช่น การรับวัฒนธรรมจากสังคมอื่นมา แต่เพราะอะไรจึงทำให้สังคมนั้น ๆ รับเอาวัฒนธรรมของสังคมอื่นเข้ามา สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าผู้นำในสังคมนั้น ๆ มีเป้าหมายในการเปลี่ยนแปลง

เช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแต่งกายจากประเพณีดั้งเดิมของไทยที่มุ่งโจงกระเบนมาเป็นร้อย ๆ ปี แต่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ กลับเกิดการเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกายทหารครั้งยิ่งใหญ่กว่าได้ เหตุนี้จึงเป็นที่น่าสนใจว่า ทำไมสยามซึ่งเป็นประเทศร้อนถึงเลือกรับเอารูปแบบการแต่งกายของตะวันตกซึ่งเป็นประเทศหนาว เพราะการสวมเสื้อผ้าหนาไม่เหมาะกับสภาพอากาศของประเทศไทย อีกทั้งยังจะเป็นอุปสรรคเสียด้วยซ้ำ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกายทหารในครั้งนี้จึงอาจมีนัยสำคัญบางประการแอบแฝงอยู่

การแต่งกายของทหารไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ นับเป็นครั้งแรกที่ทหารไทยแต่งกายอย่างทหารตะวันตก โดยทรงโปรดให้ทหารรักษาพระราชฐานแต่งกายด้วยเครื่องแบบทหารซีปอย (Sepoy) คล้ายกับเครื่องแบบทหารอินเดียที่ฝึกโดยทหารอังกฤษ ซึ่งเข้ามาพร้อมกับราชทูตอังกฤษจอห์น ครอว์เฟิร์ด ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ นับเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมเครื่องแต่งกายทหารซึ่งได้รับแรงบันดาลใจจากชาติมหาอำนาจตะวันตกทั้งเครื่องแบบทหารบกและเครื่องแบบทหารเรือ ในช่วงเวลานี้จึงนับเป็นรอยต่อของรูปแบบการแต่งกายระหว่างแบบเก่าและแบบใหม่ ซึ่งยังคงมีการผสมผสานระหว่างความเป็นไทย และตะวันตก และยังไม่เป็นระบบอย่างในสมัยรัชกาลที่ ๕

เครื่องแต่งกายนายสิบ รัชกาลที่ ๕ ยังมุ่งโจงกระเบนอยู่

ภาพวาด เมื่อ พ.ศ.๒๔๖๘ เครื่องแต่งกายจอมพล นายพล และนายทหารระดับสูง
ในช่วงที่ ๒ เริ่มมี ระเบียบแบบแผนและมีรูปแบบอย่างตะวันตกอย่างแท้จริงแล้ว

บทวิเคราะห์

เครื่องแต่งกายทหารไทย มีรูปแบบคล้ายคลึงกับเครื่องแต่งกายทหารยุโรปอย่างแท้จริงนับตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ จากการศึกษา ผู้เขียนแบ่งออกเป็น ๒ ช่วง คือ ช่วงแรกเป็นช่วงต้นรัชกาลของพระองค์ ราว พ.ศ.๒๔๑๑ ในช่วงนี้ทหารไทยมีการแต่งกายแบบยุโรปบ้างแล้ว แต่ยังคงมีการผสมผสานระหว่างเครื่องแต่งกายไทยและยุโรปอยู่ซึ่งมีการนุ่งโจงกระเบน พร้อมเสื้อทูนิก และไม่มีการจัดการให้เป็นระบบระเบียบ โดยพระองค์เริ่มเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกายทหารจากทหารมหาดเล็กราชวงศ์ที่รับใช้ใกล้ชิดก่อนเป็นอันดับแรก ต่อมาใน พ.ศ.๒๔๑๓ พระองค์ทรงปรับปรุงเครื่องแต่งกายของทหารที่ตามเสด็จพระราชดำเนิน ณ เมืองสิงคโปร์และชวา เพื่อไม่ให้อายฝรั่งเวลาตามเสด็จ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าสยามเองก็เป็นประเทศมีอารยะ

ไม่ใช่นบ้านป่าเมืองเถื่อน อย่างที่ชาตินิยมหาอำนาจกล่าวถึงกลุ่มประเทศที่ถูกยึดเป็นอาณานิคม

ในช่วงที่ ๒ หลังจากพระองค์เสด็จพระราชดำเนินกลับจากประพาสยุโรปครั้งแรก ใน พ.ศ. ๒๔๔๐ พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้ปรับปรุงเครื่องแต่งกายทหารครั้งใหญ่จนเครื่องแต่งกายทหารไทยมีรูปแบบอย่างทหารยุโรปอย่างแท้จริง ทั้งยังทรงตราพระราชกำหนดเครื่องแต่งตัวทหารฉบับต่าง ๆ เช่น พระราชกำหนดเครื่องแต่งตัวทหารราบ ร.ศ.๑๑๖ (พ.ศ.๒๔๔๐) กำหนดรายละเอียด เครื่องแบบของนายทหารชั้นผู้ใหญ่ ชั้นนายพัน ชั้นนายร้อย ชั้นนายสิบ และพลทหาร โดยให้สวมเสื้อทูนิกสีเทา คอพับ กางเกงขายาวสีน้ำเงินแก่ หมวกเฮลเมตสีขาว และมีการกำหนดเครื่องหมายเพื่อเป็นสัญลักษณ์ให้เห็นถึงระดับชั้นยศ ต่อมาได้ออกพระราชกำหนดเครื่องแต่งตัวทหารเพิ่มเติม ร.ศ.๑๑๗ (พ.ศ.๒๔๔๑) เครื่องแบบทหารบกได้รับ

การปรับปรุงแก้ไขอีกครั้ง โดยมีการแบ่งประเภทเครื่องแบบทหารต่างๆ ดังนี้ ทหารปืนใหญ่ ทหารม้า ทหารมหาดเล็ก นักเรียนทหาร นักเรียนนายร้อย และพลรบ เช่น เครื่องแบบจอมพล เป็นเสื้อทูนิกสีขาวยาว เครื่องหมายยศใช้จักร กางเกงขาสั้นสีน้ำเงินแก่ แแถบทอง หมวกเฮลเม็ตฟูลีสีขาว เป็นต้น

การดำเนินนโยบายในด้านความมั่นคงในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ นั้น เป็นไปด้วยความระมัดระวังอย่างยิ่ง แต่ในขณะเดียวกัน พระองค์ก็เปิดรับวัฒนธรรมของชาติตะวันตกเข้ามา โดยไม่มีการปิดกั้นหรือแสดงความต่อต้านอย่างรุนแรง เช่น ประเทศอื่น ๆ ที่ตกเป็นอาณานิคมของชาติมหาอำนาจตะวันตก ทำให้สยามสามารถรอดพ้นจากการตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศมหาอำนาจ

ส่วนเครื่องแต่งกายทหารไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ส่วนใหญ่ยังคงมีความคล้ายคลึงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เพียงแต่มีการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดเล็กน้อย ซึ่งทำให้เครื่องแต่งกายในสมัยรัชกาลที่ ๖ มีลักษณะเฉพาะ คือ หมวกยอดครุฑพ่าห์ เช่น เครื่องแต่งกายทหารในกรมทหารราบที่ ๑ มหาดเล็ก

รักษาพระองค์ ยังคงเป็นเสื้อสีแดงแบบในสมัยรัชกาลที่ ๕ แต่เปลี่ยนหมวกเป็นหมวกทรงเตี้ย และพู่หมวกเปลี่ยนจากสีแดงเป็นสีดำ และใช้สีนี้มาจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ ยังมีการตราพระราชกำหนดเครื่องแต่งตัวทหาร แก้ไขตราพระราชกำหนดเครื่องแต่งตัวทหาร และข้อบังคับฉบับต่าง ๆ เช่น **พระราชกำหนดเครื่องแต่งตัวทหารบก พ.ศ.๒๔๕๗** กำหนดให้ทหารของกรมทหารราบที่ ๑๑ รักษาพระองค์ ส่วนหมวกเฮลเม็ตฟูลีสีขาว ยอดหมวกเป็นรูปครุฑพ่าห์ เสื้อสีกหลาดทูนิกสีน้ำเงินแก่ขลิบแถบเหลือง คั่นข้อมือ และริมปกเสื้อ โดยมีอักษรพระปรมาภิไธยย่อ ว.ปร. ได้พระมหามงกุฎที่ข้อมือ

กระทั่งใน พ.ศ.๒๔๕๗ เกิดเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ ๑ ในช่วงแรกประเทศไทยมีท่าที่เป็นกลาง แต่ต่อมาจึงประกาศเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ใน พ.ศ.๒๔๕๗ มีการกำหนดข้อบังคับการใช้เครื่องแบบสนาม และวิธีแต่งเครื่องแบบสนาม พ.ศ.๒๔๕๗ โดยจำแนกเครื่องสนามสำหรับนายทหารสัญญาบัตร และนายดาบ เครื่องสนามสำหรับจ่านายสิบ นายสิบ และพลทหาร

กองกำลังทหารไทยเดินทางมาถึงเมืองมาร์เซย์ และเมืองอิสต์

กองกำลังทหารไทยเดินสวนสนามผ่านประตูชัยที่ประเทศฝรั่งเศส แต่งกายสี kaki เขียว

การส่งทหารไปร่วมรบในทวีปยุโรปในคราวนี้ นอกจากจะได้ประโยชน์ทางการเมืองโดยตรงแล้ว ยังได้ประโยชน์ในทางที่ทำให้กองทัพไทยได้รับการฝึกวิชาทหาร ในระหว่างการรบ ส่งผลให้กองทัพไทยมีรากฐานมั่นคง

ยิ่งขึ้น และใน พ.ศ.๒๔๖๒ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ ยุติลงทรงแก้ไขพระราชกำหนดเครื่องแบบทหารที่ใช้มา ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งมีรูปแบบคล้ายกับเครื่องแต่งกาย ทหารฝ่ายสัมพันธมิตร

เครื่องแบบทหารพลสนาม ตามพระราชกำหนด เครื่องแบบทหารบก พ.ศ.๒๔๗๕

ต่อมาเครื่องแต่งกายทหารในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ปรับปรุงรูปแบบเพียงเล็กน้อย เพื่อความประหยัดและสะดวกมากขึ้น เนื่องจากในรัชสมัยของพระองค์เป็นช่วงที่เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ซึ่งเป็นผลเกี่ยวเนื่องมาจากสงครามโลกครั้งที่ ๑ และหลังจากประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยใน พ.ศ. ๒๔๗๕ จึงมีการเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์ข้อบังคับบางประการเพื่อให้สอดคล้องกับการปกครองในระบอบใหม่ และมีการตราพระราชกำหนดเครื่องแบบทหาร พ.ศ. ๒๔๗๕ เพื่อให้เข้ากับยุคสมัย

สิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง คือ การเปลี่ยนตราเครื่องหมายชั้นยศทหารจากเดิมเป็นตรารูปจักร เปลี่ยนเป็นตรารูปดาว การเปลี่ยนแปลงนี้ สันนิษฐานว่า เกี่ยวข้องกับนโยบายลดบทบาทสถาบันพระมหากษัตริย์ เนื่องจากจักรเป็นอาวุธของพระนารายณ์ เป็นเครื่องหมายซึ่งเกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ จึงเป็นไปได้ว่าการเปลี่ยนเครื่องหมายครั้งนี้มีนัยสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายลดอำนาจบทบาทพระมหากษัตริย์ ของคณะราษฎร

พระยาพลพลพยุหเสนาเครื่องหมายยศประดับ่าเป็นรูปดาว

บทสรุป

จากข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงการแต่งกายทหารไทย คือ สถานการณ์ทางการเมืองและสถานการณ์ความมั่นคงของชาติในแต่ละสมัยเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงเครื่องแต่งกายทหารด้วย เช่น ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ลัทธิจักรวรรดินิยมคือ สาเหตุสำคัญของการเปลี่ยนแปลง โดยประเทศมหาอำนาจเหล่านี้มองว่า สยามเป็นประเทศที่ไม่สามารถพัฒนา ปฏิรูป หรือมีศักยภาพในการป้องกันตนเองได้ เหตุนี้จึงทำให้ในรัชกาลของพระองค์ต้องทรงทุ่มเทความคิดในการปรับปรุงและพัฒนาสยามด้านต่างๆ ให้ทัดเทียมนานาประเทศ ต่อมาสมัยรัชกาลที่ ๖ ก็ยังคงเป็นเหตุผลทางการเมือง เนื่องจากเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๑ ดังนั้นเครื่องแต่งกายทหารจึงมีรูปแบบเดียวกับทหารฝ่ายสัมพันธมิตร กระทั่งสมัยรัชกาลที่ ๗ ที่สถานการณ์ภายในประเทศล่อแหลม เนื่องจากเศรษฐกิจตกต่ำ มีการปลดข้าราชการออกเป็นจำนวนมาก แน่แน่นอนว่า การแต่งกายจะพิถีพิถันแบบเดิมไม่ได้ และสิ่งใดที่ประหยัดได้ก็ควรจะประหยัด ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ จึงมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระเบียบการแต่งกายทหาร จากเดิมเครื่องหมายยศทหารสัญญาบัตรเป็นรูปจักรได้เปลี่ยนเป็นรูปดาวแทน และเปลี่ยนคำเรียกจากคำว่าเครื่องแต่งตัวทหาร เป็นคำว่าเครื่องแบบทหาร อันเป็นการปฏิเสธระเบียบปฏิบัติในระบอบเก่าอย่างเห็นได้ชัด

หากมองอย่างผิวเผินแล้วเครื่องแต่งกายดูเหมือนเรื่องเล็ก ๆ และเป็นแค่แฟชั่น แต่ในความเป็นจริงแล้วมีความสำคัญ มีพลังในการสร้างภาพลักษณ์ทั้งตัวบุคคล และสามารถสะท้อนให้เห็นความเป็นไปของสังคมหนึ่ง ๆ ได้อย่างชัดเจน เนื่องจากเครื่องแต่งกายเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความพร้อมหรือความเจริญทัดเทียมนานาชาติได้เป็นอันดับแรก ยิ่งไปกว่านั้นยังช่วยเสริมให้เห็นได้อย่างเป็นรูปธรรม ว่าสยามนั้นมีไช้บ้านป่าเมืองเถื่อน แต่เป็นประเทศ

ที่มีอารยธรรมเฉกเช่นเดียวกันกับประเทศอื่น ๆ และนอกจากนั้นเครื่องแต่งกายยังสะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในแต่ละสมัยได้อย่างชัดเจนอีกด้วย

บรรณานุกรม

- กระทรวงกลาโหม กองทัพบก กรมยุทธการทหารบก. (๒๕๔๑). *การทหารของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมยุทธศึกษาทหารบก.
- ไกรฤกษ์ นานา. (๒๕๔๙). *พระมหากษัตริย์โลกไม่ลืม : ๒ ภาพเล่าเรื่องราวรัชกาลที่ ๕ เสด็จประพาสยุโรปครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๕๐*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- _____. (๒๕๕๐). *สมุดภาพรัชกาลที่ ๔ วิภัติและโอกาสของรัตนโกสินทร์ในรอบ ๑๕๐ ปี*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- _____. (๒๕๕๓). *สมุดภาพเหตุการณ์ ร.ศ. ๑๑๒*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน. พวงผกา คุโรวาท. (๒๕๔๐). *คู่มือ ประวัติเครื่องแต่งกาย*. กรุงเทพฯ : อักษรพิทยา.
- สวัสดิ ชวนเชย และคณะ. (๒๕๒๑). *ประมวลภาพประวัติศาสตร์ชาติไทย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ยูนิเท็ดโปรดักชั่น.
- สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ คณะอนุกรรมการแต่งกายไทย. (๒๕๔๓). *การแต่งกายไทย วิวัฒนาการจากอดีตสู่ปัจจุบัน เล่ม ๒*. กรุงเทพฯ : สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ.
- อรรถดา คอมนันท์. (๒๕๕๓). *สมุดภาพความทรงจำ เมื่อครั้งแผ่นดินสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง*. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).